

« VAN KUUROORD TOT BADPLAATS »

Bedoeling van deze bijdrage is een zo verhelderend mogelijk beeld weer te geven omtrent de ontstaansgeschiedenis van onze Belgische badplaatsen. Van kuuroord tot badplaats wordt hiervan het eerste gedeelte, in onze volgende editie zullen we het dan uitgebreider hebben over de evolutie van de badplaatsen tot op heden. De badplaats heeft een korte maar daarom niet minder bewogen geschiedenis.

Nog geen tweehonderd jaar geleden bestond er nauwelijks enige kustbebouwing. De weinige gebouwen die er stonden dienden de scheepvaart en de visvangst. De bestaande steden en dorpen, Heist, Blankenberge, Wenduine, Oostende, Middelkerke, Nieuwpoort, Koksijde en Adinkerke lagen achter de duinen, afgewend van de zee.

De opkomst van het zeebad bracht hierin een enorme verandering. Er kwamen badkarren, badhuizen, houten restaurant-paviljoenen hotels en villa's met zicht op zee.

Het idee dat zeewater een heilzame werking had op de gezondheid deed een totale nieuwe soort kustbebouwing ontstaan. De toepassing van zeewatertherapie in haar moderne context vond evenwel voor het eerst plaats in het begin van de achttiende eeuw in het Britse kuststadje Scarborough.

Van mineraalwater tot zeewater

Dax, Aix-les-bains, Baden Baden, Aken en Bath waren al badplaatsen in de Romeinse tijd. De Romeinen bouwden in deze plaatsen badhuizen om de aanwezige bronnen te kunnen exploiteren. Het meest tot de verbeelding spraken de Thermen van Caracalla in Rome. De opzet van dit gigantische complex diende tot voorbeeld voor de eerste badhuisontwerpen in West-Europa gedurende de achttiende en de negentiende eeuw. Reeds in de Romeinse tijd dus werd de basis gelegd voor de Westeuropese badcultuur.

Het beginpunt van de moderne badcultuur ligt in de late Middeleeuwen. Toen ontstond in Midden-Europa een hernieuwde belangstelling voor de geneeskrachtige werking van bronwater. De eerste poging tot analyse van de verschillende soorten bronwater werd gedaan door Theophrastus Paracelsus, een zestiende-eeuwse medicus. Door hem werd ontdekt dat niet slechts het baden heilzaam was maar ook het drinken van bronwater.

Vanaf het begin van de achttiende eeuw stond de « drinkkuur » als genezing tegen talloze kwalen in hoog aanzien bij de Europese adel. Inmiddels waren op diverse

LE LITTORAL BELGE
CHEMINS DE FER DE L'ETAT.

POUR PROSPECTUS GRATUITS, S'ADRESSER: Bureau de Renseignements Station Bruxelles Nord.

plaatsen in Europa badsteden of kuuroorden ontstaan. Plaatsen als Pyrmont, Schlangenbad, Bruckenaau, Spa en Bath groeiden uit tot aangename pleisterplaatsen voor de adel. Het waren neutrale ontmoetingsplaatsen, waar het laatste nieuws en de belangrijkste informatie konden worden uitgewisseld. Mettertijd werden ook de voorzieningen voor de gasten uitgebreid tot langdurig verblijfsmogelijkheid, ontspanning en vermaak. De combinatie van gezondheid en ontspanning (tegenwoordig in één woord: recreatie) is sindsdien kenmerk bij uitstek gebleven voor de badplaats.

Een ongeëvenaarde hoogtepunt in de historie van de badplaatscultuur vormde het Engelse kuuroord Bath gedurende de achttiende eeuw. Enkele decennia lang bleef deze badplaats, die ook in de geschiedenis van architectuur en stedsbouw een prominente plaats inneemt het trefpunt van de gegoede klasse van Londen, Parijs, Wenen en Berlijn. Het succes van Bath was mede aanleiding tot de creatie van een groot aantal nieuwe badplaatsen. Overal waar een bron aanwezig was, werd getracht een badplaats tot ontwikkeling te brengen. Reclame en publiciteit onder de vorm

van folders en affiches kenmerkend voor de badplaats was één van de grondslagen van het toenmalige toerisme. In die reclame werd zowel op de specifieke als op de bijkomende kwaliteiten van een badplaats de nadruk gelegd. Zo werd in een medische verhandeling over Scarborough aan de Engelse oostkust gewag gemaakt van de mogelijkheid om ook in zee te baden.

In Groot-Brittannië was de ontwikkeling van het kuren in de achttiende eeuw afgeweken van deze ontwikkeling op het Europese vasteland. Hoewel ook hier de drinkkuur in de mode was geraakt, bleef ook het baden zelf in mineraalwater zeer belangrijk. Eerder dan elders kwam men in Scarborough, een aan zee gelegen bronnenbadplaats, dan ook op de gedachte dat één soort mineraalwater in overvloed aanwezig was, namelijk zee-water.

Zeewater werd meteen beschreven als zeer geschikt voor de bestrijding van astma, kanker, doofheid, reuma, krankzinnigheid, hernia en tering.

Zo werd Scarborough meteen de eerste badplaats aan zee. Men dronk er zowel bronwater als zeewater en men kon er bovendien een bad nemen in zee.

Oostende anno 1900, een select kuuroord met het kursaal als centrum van de stad aan de zee.

Van badcabines tot ontluikende badplaatsen

Omdat Scarborough toch wat moeilijk bereikbaar bleef vanuit Londen werd vanaf circa 1753 Brighton aan de Engelse Zuidkust het uitverkoren kuuroord aan zee. In datzelfde jaar bouwde een zekere Benjamin Beale in Margate zijn eerste «bathing machine». Dat was een houten cabine op wielen, die in zee kon worden gereden. Tegen het eind van de achttiende eeuw was Brighton een volwaardige zeebadplaats geworden. Het voorbeeld van deze badplaats werd al spoedig nagevolgd op andere plaatsen langs de Engelse zuidkust en geleidelijk vond het verschijnsel ingang op het continent.

Vóór het einde van de achttiende eeuw verschenen in Dieppe, Boulogne en Oostende de eerste badkoetsen, de attributen bij uitstek van het badleven in de negentiende eeuw. Vanuit de koetsen die in zee werden gereden, lieten de badgasten zich in het koude zeewater glijden. In de eerste ontwikkelingsfase van de badplaats lag de nadruk inderdaad nog vooral op de kuuraspekten van het zeebad al verschoof met name in Oostende het accent al spoedig naar ontspanning en vermaak. Daarnaast hadden de rijke gasten die naar zee kwamen omwille van die heilzame werking ook in toenemende mate behoefte aan betere logiesvoorziening.

De badgasten, aanvankelijk nog beperkt in aantal en overwegend van aristocratische signatuur, kwamen voor een groot deel uit de Duitssprekende delen van Eu-

ropa.

De komst van die badgasten betekende voor de plaatselijke bevolking van de kuststreek een confrontatie met onbekende - en met argwaan beschouwde - zeden. Dit aspect maar veel meer nog de noodzaak te investeren in een badinrichting, was er de oorzaak van, dat de eerste initiatieven veelal van buitenaf of van hogerhand genomen werden.

De continentale Noordzeekust was op het einde van de achttiende eeuw dun bevolkt. Op betrekkelijke grote afstand van elkaar bevonden zich kleine nederzettingen met een bevolking die leefde van de visserij en of van de landbouw.

Oostende, in tegenstelling tot deze kleinere vissersdorpen vormde echter een uitzondering. Het was immers een versterkte stad met een eigen haven. Sinds het bewind onder Jozef II verbleef er in

Oostende ten andere een belangrijke Britse kolonie. Het waren leden van deze kolonie die, naar het voorbeeld van zeebadinrichtingen in Brighton en Margate omstreeks 1780 een deel van het strand voor Oostende van de voor het zeebad noodzakelijke uitrusting voorzagen. Het Oostendse badstrand lag ten noorden van de stad, direct naast de huidige havenmond (het huidige klein strand bij het Zeeheldenmonument). Op deze plaats bevonden zich overigens de enige stadsuitgangen aan de zeezijde, de Porte de Secours.

De badkoetsen verschenen voor het eerst langs de Noordzeekust in 1778 in Blankenberge, al snel gevolgd door Oostende. In Oostende was het de Brit William Haskett (de Engelsen waren inderdaad de grondleggers van het toerisme aan onze kust), die het initiatief nam over te gaan

tot de exploitatie van badcabines op het strand en voor de stadswallen.

Badgasten die geen gebruik van de cabines wensten te maken dienden op ruime afstand van de verpachte stranden te gaan baden. Een dergelijke maatregel was bedoeld om de plaatselijke bevolking te beschermen tegen de al te lichtzinnige gewoontes van sommige baders. Zo kon er rond 1830 op het strand ten westen van Oostende in de nabijheid van de gemeente Mariakerke, naakt worden gebaad bij het Paviljon du Rhin. Naar het schijnt waren de stille gluurders en genietters er niet weg te slaan. En veel kon men er overigens niet tegen beginnen vermits het buiten het rechtsbereik lag van het Oostends politiereglement. Mariakerke zelf bezat terzake geen politiereglement. En dat kwam natuurlijk goed uit. Na de badkoetsen en op algemene vraag van de kuuroordgasten ontstonden er geleidelijk aan ook permanente badvoorzieningen. Binnenbaden om gebruikt te worden als aanpassing aan het zeeklimaat of bij al te slecht weer buiten kenden reeds een enorm succes in Duitsland en Engeland en langs de Franse kust. De eerste binnenbaden werden in Oostende in 1841 in het houten Pavillon Warrinier en in Blankenberghe in 1864 in het Hotel des Bains et des Familles geïnstalleerd. De ontwikkeling van een plaats om te baden tot een badplaats voltrok zich het eerst in Oostende.

Van wandeldijken tot villa's en hotels

Reeds tijdens het Nederlands bewind maar vooral na de stichting van de staat België in 1830 nam de betekenis van het badleven in Oostende gestadig toe. Geleidelijk ging het badleven het beeld van de stad mede bepalen, uiteraard eerst en vooral aan de zeezijde.

Onder invloed van dit badleven kreeg de beschermende dijk waarvan de kruin overigens niet meer dan vijf meter breed was, een nieuwe functie: deze van wandelpromenade. Wandelen met uitzicht op zee, zien en gezien worden, allerhande amusement namen naast het baden zelf een steeds belangrijker plaats in. Het westelijke havenhoofd fungeerde eveneens als maritieme wandelpromenade en zo werd Oostende meteen de eerste badplaats op het continent, die haar gasten en bewoners de geneugten van een pier kon aanbieden. Een pier die heden ten dage nog steeds even attractief is gebleven als vroeger.

Vanaf 1835 verrezen aan de dijk binnen enkele jaren 5 paviljoenen die alle evenwel nog in hout waren opgetrokken. Ze hadden in hoofdzaak het kenmerk van café-restaurant met uitzichtsalon op zee. In 1851 werd het aldus gevormde zee-front bekrond met een eerste kursaal (kurhaus of kurzal) gebouwd in de hartlijn van de stad en derhalve in het mid-

Hotels en villa's regen zich aaneen tot een front dat werd afgesloten door de indrukwekkende koninklijke villa, de zomerresidentie van Leopold II. Later werden appartementsgebouwen opgetrokken, de koningen verdwenen en de koninklijke villa werd een exclusief restaurant.

den van de dijk. Niet alleen letterlijk maar ook figuurlijk was de kursaal van nu af aan het middelpunt van het badleven.

Aan de westzijde van de stad, waar het veel grotere strand steeds meer badgasten trok en waar allengs ook paviljoenen verrezen, werd een nieuwe wandeldijk gebouwd die de totale lengte van de promenade van Oostende in 1862 op ruim 1.000 meter bracht. De promenade groeide uit tot het symbool van de badplaats, die reeds omstreeks het midden van de negentiende eeuw een internationale reputatie genoot. Vandaag anno 1987 is het nog steeds het meest, het drukst bezochte stukje Oostende. Iets wat de huidige beleidvoerders van deze stad ons inziens onvoldoende beseffen. Want nergens

verkeert de bevolking van de zeedijk in zo'n slechte staat als juist hier.

Tot de formidabele reputatie die Oostende in «toute l'Europe genoot droegen twee factoren enorm bij. Vooreerst was er sinds 1838 de spoorwegverbinding met het binnenland die later werd doorgetrokken naar de aanpalende landen, ten tweede het feit dat Oostende profiteerde van de regelmatige aanwezigheid van Leopold I die voor de badplaats als het ware de public relations verzorgde, vooral in kringen van de Europese aristocratie.

In 1865 - het jaar waarin Leopold II tot koning werd gekroond - werd ook een begin gemaakt met de bouw langsheen de promenade van hotels en villa's en een nieuw kursaal.

Hotels en villa's regen zich aaneen tot een front dat werd afgesloten door de indrukwekkende koninklijke villa, de zomerresidentie van Leopold II.

Tegen het einde van de jaren tachtig was de metamorfose van de zeekant van Oostende voltooid. Een bebouwing in overwegend neo-rennaissance stijl vormde een ongeveer 20 meter hoge, uit 5 à 5 bouwlagen bestaande wand, die zich alleen door de veelvuldige toepassing van loggia's en balcon van de boulevards in de grote steden onderscheidde.

Aan de vooruitgeschoven oostzijde werd de wand op regelmatige afstand onderbroken door de opening van straten die een voortzetting waren van bestaande straten (Capucijnenstraat, Louisastraat,

Vlaanderenramp, Christinastraat, Hertstraat, Oosthelling).

Zo werd het nieuwe front in de structuur van de oude vissersstad geïntegreerd. Het front langs de westzijde van de promenade vormde de afsluiting naar zee en duinen van een nieuw stadsdeel. Ook hier werden zijstraten gecreëerd zoals de Westhelling, IJzerstraat, Kemmelbergstraat en Parijsstraat).

Verbindend element tussen de beide delen van de stad werd het Leopoldpark, dat als wandel- en manifestatiepark (deze parkfeesten werden terug in leven geropen door de huidige schepen van toerisme Dries Vermeesch) een integraal onderdeel van de badplaats vormde. Van het park in de richting van de dijk voer-

de een brede laan, de Leopold II-laan die met het kursaal visueel werd afgesloten. En zo verkreeg Oostende als eerste badstad op het continent met recht en reden de titel «Koningin der Badsteden».

cw.

Geraadpleegde literatuur:

Met zicht op zee van Jos Berndsen, Peter Saal en Filip Spangenberg. Historiek van de eerste gebouwen langs de Oostendse zeedijk van Daniël Farasyn.